Onze literaire traditie en het

Dit jaar schreef Henry Habibe een mooi boek over het begin van de Arubaanse literaire traditie. Hij beperkte zich tot de geschreven literatuur tot aan 1975. De orale traditie liet hij buiten beschouwing. Voor de Benedenwindse eilanden is daarover ook niet zo gemakkelijk iets te zeggen. Toch doet Brede Kristensen voor de Ñapa een poging.

Tekst: **Brede Kristensen** Foto: **Shutterstock**

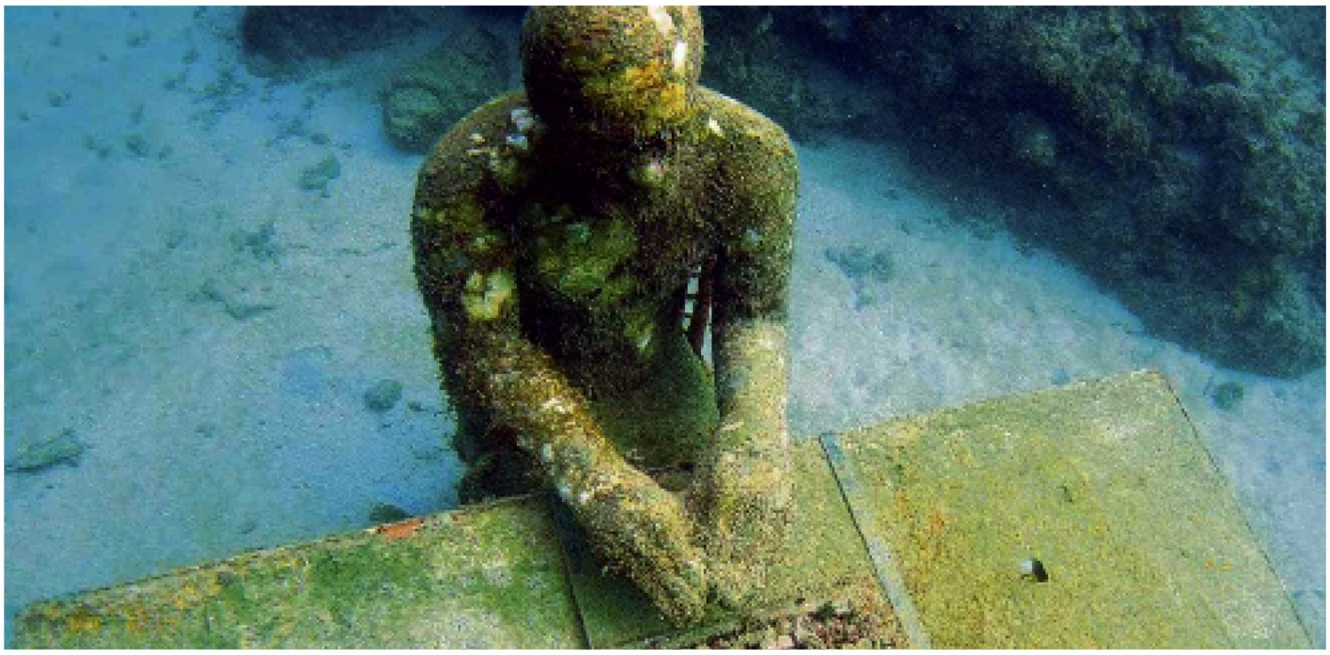

Een beeld van een schrijver in een onderwaterbeeldentuin in Grenada.

We tasten aardig in het duister over de Indiaanse tijden, de vroege kolonisten, de vroege Sefardische Joden, de komst van de Afrikaanse slaven. Welke verhalen deden de ronde? Zonder enige twijfel wemelt het ook in de hedendaagse cultuur en literatuur van culturele sporenelementen afkomstig uit diverse tradities.

Is het belangrijk om uit te pluizen waar die sporenelementen vandaan komen? Sommige auteurs vinden van wel. Zo'n zoektocht zou ons dichter bij onze identiteit brengen. Daarmee geven ze aan dat ze identiteit opvatten als een geheimzinnig, bijna bovenpersoonlijk fenomeen dat niet ophoudt bepalend te zijn voor het leven van nu.
De Arubaan Ernesto Rosenstand werd door dat geheimzinnige verleden gefascineerd. Als ik mensen zo bezig zie, denk ik onwillekeurig aan de les van Aristoteles. Wat maakt ons tot mens? Niet onze causaliteit maar onze finaliteit. Simpel gezegd: ga alsjeblieft uit van de bestaande situatie, negeer geen uitdagingen, neem je verantwoordelijkheid en denk na waarheen je op weg wilt en gebruik je creativiteit om daar te komen. Betekent dit dat we ons van bijvoorbeeld literaire tradities niets moeten aantrekken? Nee, dat moeten we zeker wel doen. Alleen anders dan je op het eerste gezicht zou denken.
Ik proefde deze Aristotelische houding tegenover de literaire traditie bij Habibe. Zijn historische verkenning is gericht op vernieuwing. Tradities kunnen rijk of arm zijn (de Arubaanse literaire traditie blijkt rijker dan ik had aangenomen) en bevatten goede en minder goede voorbeelden, die als uitdaging en inspiratiebron voor het heden dienen. Maar tradities zijn niet bedoeld om ons vast te leggen. Het slechtste oordeel is het oordeel dat iets niet past in een traditie. Met dergelijke oordelen in het hoofd worden epigonen, na-apers, kortom dode zielen gekweekt. Tradities behoren te inspireren.

Muze

Jarenlang heb ik me afgevraagd hoe de grote Russische schrijver Fjodor Dostojevski toch zo'n vereerder van de dichter Poeshkin kon zijn. Hij zag zichzelf als voortzetter van de traditie van Poeshkin. Ik snapte hier niets van. Dostojevski is zwaar op de hand, diepgravend, filosofisch, een soort hemelbestormer. Dat wordt allemaal zichtbaar in zijn werk, dat tegelijkertijd behoorlijk chaotisch, hysterisch en wijdlopig is. Soms zelfs miserabel geschreven.
Poeshkin daarentegen is een mirakel van helderheid, elegantie, lichtvoetigheid. Zijn werk is schitterend van taal en compositie, en bovendien een wonder van subtiliteit en evenwichtigheid. Waarom vereerde Dostojevki de grote dichter? Waardoor werd hij geïnspireerd? Een ding is duidelijk, hij was in de verste verte niet bezig hem na te apen. Wat bewonderde hij in Poeshkin? Precies, Poeshkin had met de enghartige provinciaalse tradities gebroken. Hij was onbekommerd zijn eigen universalistische gang gegaan. Hij had 'zijn eigen ziel en de Russische ziel bevrijd'. Zo kon hij zich door de muze laten inspireren. Zo had hij Rusland op de literaire wereldkaart weten te zetten.
Ziedaar de rode draad die door de beroemde toespraak van Dostojevski ter ere van de 100e geboortedag van Poeshkin in Moskou in 1880 hield. Tussen haakjes, ook de in Frankrijk wonende Toergenjev was uitgenodigd. Maar in zijn sophisticated intellectualisme was hij op Poeshkin gaan neerkijken als ware hij een simpel mannetje uit de koenoekoe. Dat dreef een uitzinnig kwaad geworden Dostojevski ertoe om tijdens het evenement Poeshkin een bijkans goddelijke status toe te kennen. Wat natuurlijk wel een beetje te ver ging.
En wat zien we gebeuren? Terwijl Toergenjev's proza fraai is, en in dat opzicht met Poeshkin kan worden vergeleken, maakt het desalniettmin een enigszins wezenloze indruk. Terwijl de chaotische romans van Dostojevski de lezer compleet op zijn kop zetten doordat hij existentiële levensvragen aansneed. Dostojevski luisterde naar de innerlijke stem. Dat deed Poeshkin eveneens. Zij het anders. Ook als je Poeshkin leest zien we onszelf en de wereld in een ander licht. Na de lovende woorden van Dostojevski begon iedereen Poeshkin opnieuw te lezen. Ik zou niet durven beweren dat de schitterende moderne Russische literaire traditie daarvan het gevolg was, maar Dostojevski werkte sterk stimulerend.
En Aruba, Curaçao, het Caribische gebied? Onze multiculturaliteit (ook in taal) maakt dat er niet zoveel valt na te apen, behalve als we van die multiculturaliteit af willen, als we specifieke sporenelementen bijeen proberen te rapen om er een 'zuiver volkje met een zuivere traditie' van te maken. Zulke pogingen leveren dode zielen op. Die kant moeten we niet op.

Werkelijk multicultureel

Beter is het uit te gaan van de bestaande situatie. Dus van een mix die zijn weerga niet kent en boordevol existentiële vragen is. Overal in de wereld wordt tegenwoordig van multiculturaliteit gesproken, maar dat is meestal op basis van een bestaande dominante cultuur. Het Caribisch gebied is multicultureel in de eigenlijke zin van het woord, Curaçao en Aruba niet uitgezonderd.
Hoe zit dat dan met onze literaire traditie? Welke schrijvers en dichters brengen dat tot uitdrukking? Wie laten licht daarop schijnen? De in mijn ogen meest opvallende literaire figuur die de multiculturaliteit literair verwerkt heeft en bovendien op vele eilanden serieus gelezen wordt is Derek Walcott uit St. Lucia. Als ik me niet vergis begint hij in ons gebied een Poeshkin-achtige rol te spelen. Hoeveel dichters en schrijvers, met name Engelstaligen, hebben zich niet door hem laten inspireren. Maar het gaat ook in hoge mate om lezers! En om leraren die tot lezen inspireren.
Op de Engelstalige en Franstalige eilanden wordt vaak serieus gelezen. Hoe zit dat bij ons? Toen ik hier mijn middelbare school doorliep, lazen we het ene boek na het andere. In de pauzes werd erover gedebatteerd. De publicatie van 'Een vreemdeling op aarde' was een evenement. Ik zette mijn tanden in 'Bewolkt Bestaan' en tot mijn verbazing begon het bij me te dagen dat het Europese schilletje niet het enige schilletje was dat mijn bestaan omhulde. Mijn verblijf hier had schilletjes toegevoegd.
Hoe wordt vandaag gelezen? Soms spreek ik hierover met studenten. In weerwil van het feit dat er schitterend lesmateriaal is en overal verkrijgbare edities (nou ja Bewolkt Bestaan is minder eenvoudig verkrijgbaar), kijken velen glazig uit hun ogen als ik vraag naar hun leeservaring van bijvoorbeeld Debrot, of Van Leeuwen. In het beste geval is men geïnformeerd. Maar hebben deze en andere schrijvers en dichters je iets te zeggen? vraag ik dan. Een student antwoordde eens: dat is een goeie!

Reflectie kost tijd

Ik leg uit wat een roman of gedicht met mij heeft gedaan. Dat vond hij interessant. Sommigen nemen zich voor anders te gaan lezen. Maar waarom deden zij dat niet eerder? Volgens mij is dat het gevolg van wat ik de 'Amerikaanse blindheid' noem. Daarmee doel ik op de ultieme actualisering van het leven. De realiteit is het nu.

zwijgen van de muze

Reflectie kost tijd en levert zelden merkbare voordelen op. Je koopt er dus niets voor. De wereld gaat verder en vraagt om alerte actie.
Digitalisering sluit daar natuurlijk naadloos op aan. Reflectie staat er haaks op. Wat moet je met een boek als Bewolkt Bestaan met een entertainment value van nul komma nul? Of een zwaar metafysisch gedicht van Louis Daal, dat maar blijft rondspoken in je hoofd, terwijl er zoveel dringende zaken de aandacht vragen?

Of een absurde associatie van verrassende gedachten uit 'Kate Moss in Mahaai'. Wat doet ze daar trouwens in Mahaai? We zien toch liever een leuk interview met haar in een tv-show. Kortom, de Amerikaanse opvatting dat tijd geld is en kunst pop, laat zich ook bij ons gelden. Daarom vind ik dat we af moeten van deze Amerikaanse blindheid, tussen haakjes, precies wat Kate Moss in Mahaai aan het doen is! We bevinden ons in een bevoorrechte situatie. Onze eilanden hebben reeds een traditie, met enkele bijzondere auteurs. Cola Debrot lijkt me nog altijd de buitengewone uitschieter te zijn. Het omgekeerde van saai. Maar je moet wel kunnen lezen om dat te ontdekken. Er zijn ook eigentijdse schrijvers en enkele zeer originele dichters, zoals Nydia Ecury en Hans Vaders.
Toegegeven, in één opzicht zijn we pechvogels, levend op een klein eiland met een taal, twee talen, die maar weinigen spreken. Wie zal naar ons luisteren? Maar in een ander opzicht zijn we geluksvogels, want anders dan Noord- of Zuid- Amerikanen beheersen de meeste mensen behalve hun eigen moedertaal ook het Engels en het Spaans.

Wij kunnen ons dus prachtig in andere tradities verdiepen en bijvoorbeeld Walcott lezen en onze situatie met andere ogen gaan bezien en een ander mens worden. Al lezend en al schrijvend in verschillende talen kunnen we bijdragen aan onze eigen traditie en aan de multiculturele Caribische traditie waarvan we deel uitmaken.

Toen Dostojevski in het bijzijn van een knarsetandende Toergenjev de loftrompet over Poeshkin blies, spande hij hem pardoes in voor het Russisch nationalistische karretje. Jammer dat Poeshkin er zelf niet bij kon zijn. Hij had hem midden in zijn gezicht uitgelachen. 'Nota bene, jij Fjodor, jij een van de meest universalistische schrijvers ooit! Hoe haal je het in je hoofd!' Literatuur en een nationalistisch programma staan elkaar slechts vreselijk in de weg. Net zoals 'wortelonderzoek' dat doet.
Kijk wat er van Dostojevski is geworden. Wie in de wereldliteratuur heeft de menselijke conditie dieper gepeild dat Dostojevski? Ook hij is een bron van inspiratie. De Russische literaire traditie is niet denkbaar zonder hem. En wat zijn ridicule nationalisme betreft, dat moge hem vergeven worden.

T-shirts

Op het Bocas Literatuurfestival in Trinidad zijn twee soorten T-shirts verkrijgbaar. De ene met de tekst 'Readers wanted', de ander met de tekst 'Writers wanted'. Schrijvers kunnen niet zonder lezers en lezers niet zonder schrijvers.
Schrijvers komen luisterend en lezend tot ontwaken. Willen we onze traditie voortzetten dan moeten we dus beter leren lezen. Schrijvers van verre en schrijvers van hier. Derek Walcott bewonderde Jean Rhys uit Dominica en leerde van haar hoe te luisteren. Luister wat hij schreef (uit Midsummer, 1981):

In that fierce hush
Between Dominican Mountains
The child expects a sound
From a butterfly clipping itself to a bush
Like a gold earring to a black maid's ear...

Terwijl ik het hele gedicht lees, realiseer ik me hoezeer Walcott mij aan Poeshkin doet denken. Wat een voorrecht zo'n dichter in de regio te hebben.

Als we onze traditie willen voortzetten, is er maar een weg: lees wat de traditie ons biedt en luister. Wat daarna gebeurt, noemen we het wonder van de muze. Wie luistert, hoort haar stem. Overigens spreekt Erato, de muze van het lied, vele talen.